

СОЦИАЛНО ПСИХОЛОГИЧНИ ЕФЕКТИ В КОНТЕКСТА НА МИГРАЦИОННОТО ПОВЕДЕНИЕ

ПСИХОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Том 23, Книжка 1, юни 2020, 31-52

ISSN 1311-4700 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://journalofpsychology.org>; e-mail: psy_research@abv.bg

НАГЛАСИ ЗА ВРЪЩАНЕ В БЪЛГАРИЯ ПРИ ИЗСЕЛНИЦИТЕ В ТУРЦИЯ В ЗАВИСИМОСТ ОТ БИОГРАФИЧНАТА ИМ ИСТОРИЯ

Антоанета ХРИСТОВА¹, Ергюл ТАИР, Сезгин БЕКИР

Институт за изследване на населението и човека

Департамент Психология

Българска академия на науките

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

a.hristova@iphs.eu¹

Резюме: Статията представя резултатите за изселниците в Турция от мащабно изследване на нагласите на българите, живеещи в чужбина, проведено в 15 страни с цел очертаване на перспективи в намеренията им за поддържане на контакт и/или връщане в страната. Изследването е проведено с качествен метод – наративно биографично интервю, т.е. идеята му е житейските истории на българските емигранти да не бъдат рамкирани от академичния (или политически) дискурс на изследователите. В изследването участват 10 интервюирани лица, които отговарят на основната типология, която най-често се среща в Турция – преселници преди 1989 г., след 1989 г., българи със смесен брак или бизнес в Турция и т.нар. „цариградски българи“. Разказите потвърждават основната хипотеза, а именно, че биографични детайли определят разликата в съдържанието и емоционалното натоварване на оценките по проследяваните параметри - идентификация, мотивация за емиграция, оценка на различията между приемаща страна и страна на произход, което от своя страна влияе върху готовността за връщане в България. В конкретния случай се среща желание за връщане в България след пенсиониране при някои от групите и множество очаквания за конкретни политики, които да поддържат контактите и идентичността на изселниците.

Ключови думи: нагласи; емиграция; идентичност; изселници.

Статията да се цитира по следния начин:

Христова, А., Таир, Е., Бекир, С. (2020). Нагласи за връщане в България при изселниците в Турция в зависимост от биографичната им история. *Психологични изследвания*, Том 23, Кн. 1, 2020, 31-52. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© А. Христова, Е. Таир, С. Бекир, 2020

Приноси на авторите в статията:

Антоанета Христова – провеждане на интервюта, SWOT анализ, подготовка на текста на статията

Ергюл Таир – контекстуален доклад, провеждане на интервюта, научна редакция на статията

Сезгин Бекир – експертиза по контекстуалния доклад, провеждане на интервюта, научна редакция

Статията е постъпила през януари 2020

Приета за публикуване през май 2020

Публикувана онлайн през юни 2020

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

**SOCIAL PSYCHOLOGICAL EFFECTS
IN THE CONTEXT OF MIGRATION BEHAVIOUR**

PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Volume 23, № 1, June 2020, 31-52

ISSN 1311-4700 (Print); SSN 2367-9174 (Online)

<http://journalofpsychology.org>; e-mail: psy_research@abv.bg

**ATTITUDES TOWARD RETURNING TO BULGARIA
AMONG EMIGRANTS IN TURKEY DEPENDING ON
THEIR BIOGRAPHICAL HISTORY**

Antoaneta HRISTOVA¹, Ergul TAIR, Sezgin BEKIR

Institute for Population and Human Studies

Department of Psychology

Bulgarian Academy of Sciences

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

a.hristova@iphs.eu¹

Abstract: *The article presents the results for the emigrants in Turkey from a survey of the attitudes of Bulgarians living abroad, conducted in 15 countries in order to outline prospects in their intentions to maintain contact and / or return to the country. The research was conducted with a qualitative method - narrative biographical interview, i.e. his idea is that the life stories of emigrants should not be framed by the academic (or political) discourse of researchers. The study involved 10 interviewees who correspond to the main typology that is most common in Turkey - migrants before 1989, after 1989, Bulgarians with mixed marriage or business in Turkey and the so-called. "Constantinople Bulgarians". The stories confirm the main hypothesis, namely that biographical details determine the difference in the content and emotional load of the assessments on the monitored parameters - identification, motivation for emigration, assessment of the differences between host and country of origin, which in turn affects the readiness to return in Bulgaria. In this case, there is a desire to return to Bulgaria after retirement in some of the groups and many expectations for specific policies to maintain contacts and identity of emigrants.*

Keywords: attitudes; emigration; identity; emigrants.

The article can be cited as follows:

Hristova, A., Tair, E., Bekir, S. (2020). Naglasi za vrashtane v Bulgaria pri izselnitsite v Turtsia v zavisimost ot biografichnata im istoriya. [Attitudes toward returning to Bulgaria among emigrants in Turkey depending on their biographical history]. *Psychological Research*, Volume 23, Number 1, 2020, 31-52. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online), (in Bulgarian).

© A. Hristova, E. Tair, S. Bekir, 2020

Contribution:

Antoaneta Hristova – conducting interviews, SWOT analysis, preparation of the text of the article

Ergul Tair – contextual report, conducting interviews, scientific editing of an article

Sezgin Bekir – expertise on the contextual report, conducting interviews, scientific editing

Submitted – January 2020

Revised – May 2020

Published – June 2020

The authors have read and approved the final manuscript.

Миграциите са основен структурен фактор, който определя числеността на населението. За определени периоди на историческото развитие в всяка страна, в зависимост от икономически, политически, кризисни фактори от различен характер, миграционните движения имат слабо или силно влияние върху динамиката на демографската картина.

Отношенията между България и Османската държава/Турция имат дълга и противоречива история, датиращи от 1340 г., когато започва османското нашествие на Балканите. Преминават през 482 години османско владичество, две войни след Освобождението, последната от които е през 1913 г., установяване на връзки с новата Турска република през 1923 г. По-късно се установяват отношения между Р Турция и новата НРБ (1946 г.), преминават през времето на Студената война до модерните отношения между Република България и Република Турция (https://bg.wikipedia.org/wiki/Отношения_между_България). Българите в Турция остават една от най-големите общности, родени извън страната, поради протичащите няколко десетилетия изселнически вълни през XX век, като най-голямата е през 1989 година. Нагласите към България при изселниците в Турция е тема с висока значимост и поставя въпроси свързани с идентификация, мотивация за емиграция, оценка на различията между приемаща страна и страна на произход в контекста на готовността за връщане и поддържане на контакт с България на основата на исторически оформили се основни типове изселници. Отговорите им, предоставят посоки за развитие на контактите и създаване на по-добри мостове между България и изселниците в Турция, възобновяване на културния обмен, създаване на лоби, подкрепящо различни икономически и международни, културни инициативи.

ИСТОРИЯ НА ЕМИГРАЦИОННИТЕ ДВИЖЕНИЯ КЪМ ТУРЦИЯ

Статистическите данни от 2018 г. представят нарастване на населението в Турция

до близо 82 млн. души (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, 2018) спрямо 72,5 млн. през 2010 година (Euromonitor, 2011). По данни от 2010 г., 48,1 млн. от населението се определя като етнически турци, а 17,4% като кюрди, наред с някои по-малки групи като: араби, арменци, гърци, евреи и др. Според данните от 2010 г. най-голямата група граждани, родени извън Турция, са тези от България, представляващи 34,7% от популацията, родена извън страната (общо около 1,5 млн.). През 2030 г. се очаква те да бъдат все още най-голямата група, родена извън Турция, с приблизителен брой от 0,5 млн. души, последвана от родените в Германия, които се очаква да достигнат около 31% от родените в чужбина (Euromonitor, 2011).

В същото време, значителна част от населението на Турция (близо 5,6%) живее извън страната. Турските емигранти, наред с тези от Мароко, представляват двете най-големи емигрантски общности в Европа. Близо 5,5 млн. турци живеят в чужбина (вкл. второ и трето поколение емигранти), от които 4,6 млн. живеят в Западна Европа (<http://www.mfa.gov.tr/the-expatriate-turkish-citizens.en.mfa>).

През последните няколко десетилетия, от края на 80-те години на XX век, миграционният модел в Турция започва да се променя. Войната между Иран и Ирак, операциите срещу кюрдите в Ирак и войната в Афганистан, водят до нарастване на търсещите убежище в Турция. Близо половин милион кюрдски бежанци от Ирак пристигат в периода 1988-1991 г. В началото на новото хилядолетие, Турция се превръща в основен център за търсещите убежище в региона, като наличието на спогодби със страни от Средния Изток, като Иран, Ирак, Сирия, бившите съветски републики, превръщат Турция в транзитна страна за потока към Европа (Çduygu, Yüksekler, 2010). През последните няколко години Турция приема бежанци и имигранти най-вече от Сирия, Афганистан, Ирак, Бангладеш, Иран, Пакистан и др. Броят на мигрантите през 2019 г. е около 4,3 млн., като най-голям е броят на тези от Сирия, които по

официални данни на Министерство на вътрешните работи за март 2019 г., са 3 642 738 души, от които малко над половин милион са живеещите в Истанбул.

Въз основа на различните бежански/изселнически вълни от България към Турция могат да се обособят основно два етапа, които определят и различната типология на българите там (Çeçen, 2016).

Първи етап (1923-1989)

Отношенията между двете страни се подобряват с подписаната спогодба от 18 октомври 1925 г. (Şimşir, 2009), с която се признава статутът на лицата, родени в България и които се изселват в Турция. В рамките на тази спогодба в периода 1923-1949 г. от България в Турция се изселват близо 220 хиляди души (Ulukan, 2008).

По време на Втората световна война е налице известно ограничаване на обмена на лицата между двете страни. От 1950-51 година, с политическата и икономическата промяна в България, отново миграционният процес придобива по-интензивен характер. С нота от 10 август 1950 г. България заявява намерение да изсели към Турция 250 хиляди души от турски произход. Със съгласието на турската страна започва изселнически процес. В периода 1950-51 г. се изселват близо 38 хиляди семейства или 154.393 хиляди души (Ulukan, 2008). Проблемите с невалидни документи, затварянето на границата от страна на Турция не само изострят отношенията между двете страни, но водят и до разпокъсване на част от семействата, които впоследствие по различен начин се опитват да бъдат събрани.

Настъпва известен период на охлаждане на отношенията, свързан със затваряне на турски училища и преминаването към избираемо обучение по турски език, наред с Кубинската криза в световен план и др.

Отношенията между двете страни са възстановени с ново споразумение от 22 март 1968 година, с което се регламентира изселването на 130 000 души в рамките на 10 години (Lütem, 2012). Тези изсел-

вания се приемат за доброволни, поради което турската страна не им оказва никаква помощ. Основно се настаняват в Егейска Турция и района на Мраморно море. Обикновено се ориентират към места, където има други изселници от България или техни роднини. Сред градовете, които избират да се изселят тези близо 130 хил. души са основно: Истанбул (30%), Бурса (27%) и Измир (9%) (Ulukan, 2008).

В резултат на асимилационната политика към турците в България в периода 1984-1989 се стига до една от най-големите изселнически вълни към Турция, като близо 300 хиляди български турци се изселват само през юни-юли 1989 г. (Nacısalihoğlu, Nacısalihoğlu, 2012:13). Повечето от тях се заселват в места, в които има предишни изселници като Истанбул, Измир, Бурса, Коджаели и в Тракийската част на страната. Около една трета от изселниците от 1989 година се завръщат в България след промяната на режима (Rubasam, 2009: 18).

През този първи етап изселниците от България имат ясен статут – те стават турски граждани и са различни като тип. Има образовани (лекари, учители, счетоводители и др.), много добре установени лица, които понастоящем са част от средната класа в Турция. Те живеят в големи градове като Истанбул, Бурса, Измир и др. Част от тях са в обособени квартали за изселници от България (напр. Авджълър-Истанбул, Шекерпънар – Гебзе и др.). Други, като тези напр. в тракийската част на страната (Одрин и района – Кешан, Бабаески и др.) и егейската част – се занимават със селско стопанство, дребен собствен бизнес и не винаги са заможни, което е характерно за целия регион, но се справят добре. Трета част от изселниците от 1989 г. са заети в туристическия бизнес в Анталия и Измир и отново са добре реализирани.

В Истанбул, а и донякъде в Бурса и Измир, има различни групи – една част са образовани и реализирани, чрез престижна професия (лекари, адвокати, учители и др.), чрез собствен бизнес (търговия, селско стопанство, услуги) или работят

в големи фирми/компани и са на добри позиции. Живеят в добре уредени квартали, където има други изселници или в месени квартали с по-висок стандарт на живот и не се различават съществено от средната класа в страната. Втората група изселници, са лицата с по-ниско образование или тези, които по-трудно се реализират. Те работят по-ниско квалифицирана работа (хигиенисти, работници във фабрики), които са зависими от минималните заплати и икономическото състояние на страната като цяло. Група, която често е по-характерна за втория етап от изселническия процес.

Втори етап (след 1990)

Първоначално, било заради желанието да напуснат страната, било заради икономическите затруднения в България, до 1997 г. продължава по-силен поток на изселници към Турция, а после се забелязва известен спад (Şeşen, 2016). Разликата с предишните изселници обаче е съществена. Тези до 1990 г. имат статут на турски граждани, докато тези след 1990 г., поради визовия режим между България и Турция, нямат автоматично признат статут, често са с краткосрочни работни или учебни визи и се превръщат в незаконно пребиваващи след изтичане на визите. През 2001 г. турската страна приема по-гъвкав визов режим, който позволява на голяма част от незаконно пребиваващите да получат законен статут и да имат право да пребивават до три месеца в страната.

В периода 1993-1997 година близо 200 хиляди български граждани било, за да работят в строителството и туризма, било за да живеят в Турция, се установяват с туристически визи (Baklaşoğlu, 2006: 113). Туристическите визи гарантират престой до 3 месеца, след това трябва да се върнат в България и след 3 месеца отново могат да се върнат в Турция за нови 3 месеца. В резултат на промяната на режима и узаконяването на статута им чрез механизма за „пребиваване до 3 месеца“ в периода 2001-2003 лицата, които пребивават по този начин и узаконяват престоя

си в Турция са близо 1 млн. (Parla, Daniş, 2007-2008: 40).

През май 2007 година, в рамките на преговорите за присъединяване към ЕС, Турция отново затяга визовата си политика, което води до затрудняване на процедурата за престой, работа и придобиване на гражданство. В резултат на споразумението между България и Турция се установява режим, при който българските граждани могат в рамките на 6 месеца да останат до 90 дни законно в Турция (Parla, Daniş, 2007-2008:64). В резултат на този регламент се затруднява намирането на постоянна и добре заплатена работа. Обикновено лицата работят по 2-3 месеца законно и през другото време или трябва да се върнат в България или да работят незаконно. Това води до загуба на социални права, до ангажираност в нискоквалифициран труд и по-нисък социален статус.

Хронологията, районите и някои от основните групи български изселници в Р Турция са представени на табл. 1. Най-общо може да се каже, че с различните вълни от България в Турция се изселват близо 1-1,2 млн. души. Понастоящем близо 380 хиляди души (данни от 2015 г.), родени в България, са граждани на Р Турция и представляват близо 30% от турските граждани, родени извън страната. Намалването им с близо 100 хиляди души между 2000 и 2015 година, според някои анализатори е показател за приключване на етническата миграция (De Bel-Air, 2016). Значителна част от изселниците живеят в няколко големи града – Истанбул, Измир, Бурса, но също така Анкара, Адапазаръ, Балъкесир и Гебзе. Налице е голяма общност и в тракийската част на Турция - Одрин, Кешан, Бабаески, Люлебургас, Къркларели и др., поради близостта и природната прилика с България. Значителна част от изселниците са със статут на двойни граждани и често пътуват до България, било за да посетят роднини, било за да уредят някои социални въпроси (преди за да гласуват на избори, сега по-често, за да придобият пенсия).

Таблица 1

Хронология на изселническите вълни и типология на българските граждани в Р Турция

TABLE 1

CHRONOLOGY OF THE EMIGRATION WAVES AND TYPOLOGY OF THE BULGARIAN CITIZENS IN THE REPUBLIC OF TURKEY

Период	Брой	Статут	Региони	Характеристика
1923-1949	220 хиляди души	Признава им се двойно гражданство, имат всякакви граждански, образователни, социални и др. права	Настаняват се предимно в тракийската част на Турция.	Различни групи, чиито наследници почти не говорят български език.
1950-1951	150 хиляди души	Признати са за турски граждани, имат всякакви граждански, образователни, социални и др. права	Отново предимно в тракийската и егейската част на страната – Одрин, Чанаккале, Измир, Бурса и др.	Различни групи, рядко някой знае български. Има високо образовани, има и по-ниско образовани.
1968-1978	130 хиляди души	Признава се статут на турски граждани, не получават подкрепа от турската държава, заради доброволния характер на изселването.	Основно Егейска Турция и района на Мраморно море. Разпределение: Истанбул (30%), Бурса (27%) Измир (9%)	Част от тях имат спомени за България, рядко знаят български. Добре реализирани в икономически и социален план.
1989 г.	Близо 320 хиляди души	Повечето са с двойно гражданство - българско и турско. Ползват граждански трудови, социални и др. права и в двете държави.	Основно в Истанбул, Измир, Бурса и в Тракийската част. Наред с това част са разселени в др. градове, където няма изселници от БГ, като гр. Сивас, Ван, Трабзон, но и Кипър и др.	Високо образовани и реализирани (средна класа); Реализирани в туристическия бизнес; собствен бизнес или работа в големи компании; По-слабо образовани, нискоквалифициран труд, зависими от икономическата ситуация.
След 1990 г.	Няма точни данни, 140-200 хиляди души	Част от тях са български, част турски граждани, а други с двойно гражданство. Известни затруднения с придобиване на права, незаконно или краткосрочно пребиваване в Турция. Повечето вече са с установен статут.	На различни места в страната, основно пак Истанбул, Бурса, района на Тракия и др.	Има лица със собствен бизнес и добра реализация (търговия, занаят), но има и доста лица, които работят незаконно в строителството или като хигиенисти и др. вид ниско квалифицирана работа.

Ако се опитаме да изведем обобщени типове за българските граждани в Р Турция, въз основа на наличните източници и на основата на лични впечатления, то те биха били:

Първо, група на образовани и реализирани в професионален и социален план лица. Част от тях са деца или внуци на изселниците от 50-те и 70-те години, други са изселници от 1989 г. или след 1990 г. Някои

от тях, най-вече по-възрастните от 1989 г. и част от заминали след 1997 и 2000 г., но получили образование в България, владеят български език и пътуват до България. В тази група могат да се разграничат няколко подгрупи:

- а) възрастни (над 55 г.), които вече са придобили право на пенсия в Р Турция, имат свободно време и спомени за България. Те прекарват известна част от времето си в България, защото имат домове, роднини и т.н., и не на последно място, за да се възползват и от правото си на пенсия в България. Живеят както в големите градове – Истанбул, Бурса, Измир, Анкара, така и в по-малки населени места в егейската или тракийската част на Р Турция. Част от тях изпращат децата си да придобият висше образование в България.
- б) млади и образовани лица (25-45 г.), които са заминали като деца или като юноши или са родени в семейства, в които се помни и говори български език. Те също владеят в някаква степен български език, по-рядко, но все пак пътуват до България, защото имат спомени или имат роднини. Те са установени и ангажирани по-скоро с живота в Турция, отколкото с този в България. Живеят в различни градове, най-вече Истанбул, Бурса, Измир, Адапазаръ, Одрин и др.
- в) лица в трудоспособна възраст, които работят в туристическия бизнес в Турция (предимно в егейската част, Истанбул), но също така, поради доброто владеене на български и/или руски език често пътуват и до страните от бившия Съветски съюз, подпомагайки търговски и производствени дейности.
- г) лица на различна възраст, които рядко или почти никога не пътуват до България. Имат усещане за принадлежност към мястото и държавата, в която са в момента. По-скоро са учили български език, но са били много малки или почти напълно са го забравили. Възприемат се като част от турската нация и нямат

ангажираност или сериозно отношение към България.

Втора група, лица със средно или пониско образование, живеещи в различни региони на Р Турция. В зависимост от това дали са в големи градове или в малки са заети като работници във фабрики или в селското стопанство, някои имат и малък собствен бизнес в сферата на търговията, услугите и др. Те рядко владеят български език на ниво да провеждат свободен разговор, а по-скоро помнят някои основни думи. Част от тях пътуват до България, за да се видят с роднини или да наглеждат своите имоти.

Трета група, лица от различни възрасти, които помнят събитията от 1984-1989 или са преки участници в тях. Те много рядко си спомнят за България и предимно с отрицателно отношение. Смятат, че са турци, че са достигнали родината (anavatan) и България е по-скоро място, в което са родени те или техните родители, но те вече нямат отношение към нея.

Целта на изследването е да се изведат основните нагласи на българите/ българските изселници, живеещи в Турция към България, за да се очертаят намеренията им за поддържане на контакт и/или връщане в страната.

ОСНОВНА ЗАДАЧА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Да се проследи връзката между личните истории, определящи идентификация, мотивация за емиграция, оценка на различията между приемаща страна и страна на произход, и готовността за връщане и поддържане на контакт с България на основата на исторически оформили се основни типове изселници.

Основната хипотеза на изследването е, че биографични детайли определят разликата в съдържанието и емоционалното натоварване на оценките по проследяваните параметри, което от своя страна влияе върху готовността за връщане в България.

ФИГУРА 1. Биографичните фактори, които определят нагласите и оценките в контекста на отношението към България:

FIGURE 1. THE BIOGRAPHICAL FACTORS THAT DETERMINE THE ATTITUDES AND ASSESSMENTS IN THE CONTEXT OF THE ATTITUDE TOWARDS BULGARIA:

МЕТОД НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

„Интервюто, основано на личен разказ, използва уменията на изследваните лица устно да изразяват себе си. То не дава възможност за избор на базата на въпроси и отговори, а позволява да се говори свободно и без ръководство“. (SCĂRNECİ-DOMNIȘORU, F., 2013)

Наративно биографичният метод представлява качествен подход за изследване на комплексни феномени на човешкото състояние (с неговите социални, културни, психологически и политически измерения) в конкретен контекст. При този подход интервюиращият следва нишката на разказа на интервюирания, без да изпуска фокуса на изследователския интерес. Това позволява да се правят валидни интерпретации и въз основа на споделените истории, без в тях да се привнася външен смисъл. В

нашия случай това означава житейските истории на българските емигранти да не бъдат колонизирани от академичния (или политически) дискурс на изследователите. По същество това е феноменологичен подход, който уважава авторството върху разказа за собствения живот на интервюирания – което винаги следва осъзната или неосъзната стратегия за себепредставяне – и стриктно се въздържа от избирателен прочит, от предпоставяне или вменияване на смисъл. (Rosenthal, G., Bogner, A. (Eds.), 2009, Schütze F., 2015, <http://www.qualitativesociologyreview.org>)

ИЗБОР НА РЕСПОНДЕНТИ

В зависимост от целите на изследването, при избора на респонденти са взети предвид няколко критерия: пол, възраст, образование, семеен статус и тип миграция

(образователна или икономическа миграция; първо или второ поколение мигрант и пр.) Между интервюираните са включени както мъже, така и жени; хора с основно, средно и висше образование. В конкретния случай, в изследването участват 10 интервюирани лица, които отговарят на типологията, която най-често се среща в Турция – преселници преди 1989 г., след 1989 г., българи със смесен брак или бизнес в Турция и т.нар. „цариградски българи“.

Българските граждани, живеещи в Турция, с които направихме предварителна уговорка за интервю, ни посрещнаха много сърдечно. Нямахме нито една провалена или отменена среща на скипа на проекта. Отнасяха се с голямо внимание към нас като гости от България и се опитваха по всякакъв начин да ни сътрудничат и помогнат, с каквото могат. Някои от интервюираните ни посрещаха в своите домове за провеждане на интервютата.

От интервюираните, повечето отказаха да бъдат записвани. Заявиха, че предпочи-

тат да проведат само разговор, без аудио запис. При предварителните уговорки за среща, живеещите в Турция наши съграждани се интересуваха от целите на проекта, за какво ще се използва информацията от интервютата, къде ще се представи, кой ще интервюира и колко ще продължи. Може да се направи извод, че съществува фон на страх, който е продиктуван от различни причини. Те най-често са свързани с травматичния спомен от големите, принудителни изселнически вълни и ролята на ДС при контрола на процеса.

СТРУКТУРА НА ИНТЕРВЮТО

Наративното биографично интервю е структурирано в три части. Първата и втората са предимно наративни, докато третата може да си провежда като стандартно структурирано или полу-структурирано интервю. В таблицата по-долу е предложена обща структура с насоки и примерни въпроси към всяка от трите фази на интервютото.

Таблица 2
СЪДЪРЖАНИЕ НА НАРАТИВНОТО БИОГРАФИЧНО ИНТЕРВЮ
TABLE 2
CONTENTS OF THE NARRATIVE BIOGRAPHICAL INTERVIEW

	Фаза	Съдържание
0	Въведение	Във въвеждащата фаза интервюиращият представя накратко изследването и неговите цели и валидизира опита на респондента от живота в миграция като ценен източник на информация. Респондентът се информира как ще протече интервютото и през какви фази ще премине.
1	Покана за биографичен разказ	<p>Бихте ли разказали историята на вашия живот (с фокус върху имигрантския ви опит)?</p> <p>В тази първа фаза интервюиращия не трябва да прекъсва говорещия, но е добре да го насърчава като невербално изразява интерес към неговия разказ.</p> <p>При воденето на записки е добре да се отбелязват ключовите думи, които използва интервюираният.</p> <p>При необходимост са допустими допълнителни пояснение и окуражаване на интервюирания, напр.:</p> <p>Разкажете за преживяванията и събитията от вашия живот, които са важни за вас;</p> <p>Започнете вашата историята от момента, който предпочитате;</p> <p>Не се притеснявайте, разполагаме с достатъчно време;</p> <p>Аз ще ви слушам и няма да ви прекъсвам;</p> <p>Ще си вода бележки в случай че имам допълнителни въпроси след като разкажете вашата история.</p>

2	Уточняващи въпроси	<p>В този етап от интервюто се задават уточняващи въпроси с някои ограничения:</p> <p>Само въпроси, насочени към основния разказ, напр.: „<i>Споменайте, че първоначално сте заминал сам и сте извикал семейството си когато сте се установил на новото място. Как разбрахте, че този момент е настъпил?</i>“</p> <p>Въпроси само по теми, повдигнати от интервюирания в неговия разказ.</p> <p>Въпросите следват реда на темите в разказа на интервюирания.</p> <p>При въпросите се използват думите на интервюирания без да се парафразират.</p> <p>При формулирането на въпросите се ползват записките от първата част на интервюто.</p>
3.1.	Структурирани въпроси 1: Биография	<p>В тази фаза се задават въпроси върху следните елементи от биографията (в случай, че не са били споменати или достатъчно добре артикулирани в биографичния разказ):</p> <p>Промяна в социалния статус (образование, доходи, професионален престиж и пр.): Доколко емиграцията се оценява като социално израстване, например в сравнение със статуса на родителите или положението в България преди заминаването).</p> <p>Миграционни траектории на интервюирания и неговите близки (родители, братя и сестри, деца.)</p> <p>Подробна история на миграционната траектория (включително вътрешна миграция, краткосрочна миграция, периоди на връщане в България).</p> <p>Образователна кариера в контекста на имиграцията (как образованието влияе на намирането на работа и позиционирането в новото общество, какво допълнително образование е било необходимо и пр.)</p> <p>Трудова кариера в условията на миграция.</p> <p>Семеен статус (брак, деца) и доколко миграцията е свързана със семейното планиране (напр. отлагане на създаването на семейство до установяване в новата страна.)</p> <p>В тази фаза от интервюто се задават въпроси, подканящи към разказ, напр.: „<i>Разкажете как мина първата седмица след пристигането ви тук.</i>“</p>
3.2.	Структурирани въпроси 2: Причини и мотивация	<p>Какви са причините за емиграция:</p> <p>икономически (икономическата ситуация у дома: основно препитание, доходи, периоди на безработица и бедност и пр.)</p> <p>политически (чувства ли се дискриминиран по някакъв признак в България)</p> <p>социални (нисък социален статус, блокирани възможности за социално развитие)</p> <p>Мотиви за емиграция:</p> <p>постигане на по-висок жизнен стандарт (доколко причината е оцеляване и доколко стремеж към по-висок стандарт и социално издигане/професионална квалификация, която да даде по-добри възможности в България)</p> <p>решаване на икономически проблеми</p> <p>желание за получаване на образование</p> <p>натрупване на професионален опит</p> <p>професионална реализация</p> <p>нежелание за живот в България</p> <p>желание за живот в различна държава</p> <p>женитба или развод</p> <p>по-добро образование и бъдеще за децата</p> <p>друго</p> <p>Как научихте за възможностите (за работа, живот, образование и пр.) в чужбина?</p> <p>Какво беше най-привлекателно в тези възможности?</p> <p>Смятате ли, че в България липсват такива възможности?</p> <p>Смятате ли, че някой ден могат да се появят?</p> <p>Ако се появят, бихте ли обмислили вариант за връщане у дома?</p>

3.3.	Структурирани въпроси 3: Адаптация, мрежи, ресурси	<p>Научихте ли добре местния език? Как – ходихте на курсове, сам, с помощ от приятели или просто от разговори с хората и от телевизията? А знаехте ли го преди да дойдете тук?</p> <p>Разкажете за вашата социална мрежа. С кого се се свързахте най-напред? При кого се настанихте? Кой ви помогна да се ориентирате в новата среда?</p> <p>Как се промени вашето обкръжение с времето? С кого прекарвате свободното си време? На кого разчитате за помощ?</p> <p>Мислите ли, че тук има различно отношение към вас като към имигрант? А като към българин?</p> <p>Смятате ли, че имигрантите се справят по-добре с живота, отколкото местните? Защо? Какви са причините – образование, трудолюбие, взаимопомощ, тарикатлък?</p> <p>Имате ли приятели сред имигранти от други националности? А сред местните хора? Какво ви харесва в тях и какво не? Бихте ли се оженили/омъжили за местен? Ще подкрепите ли брак на децата ви с местен човек? Защо?</p>
3.4.	Структурирани въпроси 4: Нагласи, проблеми, развитие	<p>Къде според вас се живее по-добре – в България или тук? Защо?</p> <p>Можете ли да сравните България и страната, където живеете сега? Какви са основните разлики? Какво харесвате и какво не харесвате в България? Какво харесвате и какво не харесвате тук?</p> <p>Намаляват ли или се увеличават разликите между България и тази страна за последните 10 години? Смятате ли, че България може да догони прие-машката страна? Как може да постигне това?</p> <p>Какво мислите за българската имигрантска общност тук? По какво се различава тя от другите имигрантски общности? Различават ли се българските имигранти от преди 1989 г. и тези от по-късния период?</p>
3.5.	Структурирани въпроси 5: Връзки с родината	<p>Чувствате ли се свързан с България? Какво ви свързва – спомените, младостта, приятелите, езика, културата?</p> <p>Липсва ли ви България? Какво най-много ли липсва? Кога най-силно усещате тази липса?</p> <p>Има ли в дома ви предмети, донесени от България? Какви? Кой ги донесе?</p> <p>Готвите ли български ястия у дома? Поръчвате ли храна от България? Посещавате ли български ресторант или кафене (ако има такива)? Често ли ходите там? За какво си говорите с другите българи?</p> <p>Срещате ли се често с други българи? Къде? По какви случаи – празници, купони, в заведения?</p> <p>Посещавате ли българската църква? Кога, по какви случаи?</p> <p>Имате ли роднини и приятели в България? Чувате ли се по телефона или по интернет? Идват ли ви на гости? А вие на тях в България?</p>

		<p>Какви подаръци носите/изпращате на роднини и приятели в България – дрехи, козметика, храна, напитки, сувенири?</p> <p>Изпращате ли пари на вашите близки в България? Редовно ли го правите? От какво се отказвате, за да можете да ги подкрепяте? Как вашата подкрепа променя живота им в България?</p> <p>Връщате ли се в България? По какви поводи? за празници за обучение за лечение за зъболекар за бизнес за срещи с близки и роднини за почивка</p> <p>Бихте ли искали да се връщате по-често? Бихте ли оставал повече време там, ако можехте да си позволите?</p> <p>Как минава времето ви в България? Чувствате ли се добре у дома? С кого се срещате най-често? Чувствате ли отчуждение от старите ви познати, или напротив, чувствате ги по-близки?</p> <p>Като се приберете обратно, какво носите от дома: храна, лекарства, дрехи, вещи от домакинството, книги, музика? Защо?</p> <p>Смятате ли, че след напускането на България живота ви се е подобрил? А живота на вашите близки в България?</p> <p>Интересувате ли се от икономическите и политически развития в България? От къде научавате за тях – вестници, телевизия, интернет, от близки и роднини? Смятате ли, че сте добре информирани за събитията в България?</p> <p>Смятате ли, че българската държава се грижи за българите в чужбина? Защо мислите така? Какво смятате, че може да прави по-добре?</p> <p>Гласувате ли на българските избори? Защо? Къде? Какво мислите за електронното гласуване?</p> <p>Има ли политическа сила, която да проявява интерес към българските емигранти? Коя? Как си го обяснявате?</p> <p>Каква е оценката ви за: икономическото положение в България политическата ситуация в България културната и религиозна ситуация в България</p> <p>Имате ли собствен имот в България? Смятате ли да го продадете? Ако не, защо го пазите?</p> <p>Бихте ли се върнали да живеете в България? При какви обстоятелства?</p>
--	--	--

РЕЗУЛТАТИ

1. Причини за преселване

Могат да се посочат три типа емигранти само по отношение на начина на пристигане в Турция:

- 1) „Цариградски българи“, т.е. етнически българи, останали в Истанбул след разпада на Османската империя;
- 2) Българи със собствен бизнес или сключен граждански брак с турски граждани и
- 3) „Български изселници“, т.е. български гражданин с турско етническо самосъзнание, които в същото време са и турски граждани. Няма впечатления за наличие на различен тип поведение сред тези три групи емигрантски общности.

Може да се обобщат причините за преселване сред интервюираните в следните групи:

- Т.нар. „Цариградски българи“, които са наследници на преселници около 1832 г., свързано с Руско-Турските войни. Те са наследници на македонци, българи и др., които имат българско самосъзнание;
- 1989 г. – преселването по време на „голямата екскурзия“;
- След 1990 г. – свързано с работа, бизнес или брак.

2. Връщане в България

Общото впечатление е, че българските турци нямат намерение да се връщат в България, поради по-голямата сигурност и по-добрата социална политика, която предлага Р Турция. Възможно връщане планират евентуално при пенсиониране във връзка с по-добрата природа, чистота на въздуха и спокойствие по родните си места. Израз на тази възможност е поддържането на старите им домове, честото им посещение в България и закупуването на имоти.

Ще цитираме реакциите на хора, които допускат връщане в България след пенсиониране:

Мъж, 65 г. с висок социален статус – „Имам къща, която поддържам там. Ходя си по 4-5 пъти в годината. Но, какво ще

стане по нататък, не знам. Тук мога да печеля много добре от това, което в правя, а в България – няма да мога.“

Жена, живееща в Бурса от 1993 г., 70 г., домакиня, първо поколение: „Да, имам къща, градина, земи... Никога не съм мислила да ги продам. Имала съм възможност, къщата ми е на хубаво място в центъра на селото, с голяма градина...“ Въпрос: Защо я пазите? „Защо да не я пазя. Аз не мога да изтрия България от живота си. Това е моето място. С времето могат децата ми да се върнат да живеят. Могат и да я продадат, разбира се. Сега къщата е запусната, но до няколко години синът ми ще се пенсионира и планира да дойде и да оправи къщата“. Бихте ли се върнали да живеете в България?: Да, бих се върнала, разбира се трябва помощ, за да се оправи къщата, но Божя работа колко ще живее. Ако синът ми се върне и оправи къщата, аз също бих се върнала да живея от време на време. Децата на дъщеря ми също биха искали да се връщат и да живеят тук“.

Хората, които правят бизнес с България имат повече мотивация да се връщат в активна възраст, но близостта не предполага категорично завръщане. Жена, 60 г. с бизнес „Имам къща и не смятам да я продам. Продадох апартамента. Ще се върна като остаряя, вероятно.“ Мъж, 50 г. разсъждава дали се обсъжда възможност за връщане в България: „Всичко е въпрос на обстоятелства и икономическо развитие. Човек не може да го предвиди това. Можеше ли да се предположи преди 30 години, че 2 милиона българи ще напуснат страната? Тук в Истанбул ги задържа много неща – икономика, култура и т.н., но бъдещето не може да се предвиди. През 80-те години на 20 век по-голяма част от нашата общност напусна Истанбул, но не отиде в България, а в Америка и Канада. Те тогава не виждаха никакво бъдеще за децата си в България. Аз като се пенсионирам – мога да се върна в България, но засега тук икономическия ни статус е по-добър. Засега тук се живее по-добре, но от 2 години има сериозна криза. Сирийските бежанци също много промениха Турция.“

Само един от интервюираните изявява категорично мнение, че няма желание да се върне в България. Той казва: „Не бих казал, че чувствам привързаност към България. Вече споделих, че се чувствам по-спокоен, когато премина границата и се върна в Турция... Не мисля, че нещо от България ми липсва. Да, аз имам близки и роднини тук, идвам заради тях, но не ми липсва нито дом, нито младост, нищо. Не бих идвал, ако нямам роднини.“ С.А. е роден през 1955 г. Създава семейство, като по това време има две дъщери. Посочва, че през 10-те години в България не постига кой знае какво, освен да издържа семейството си. Родната му къща е разрушена, покрай създаването на нов жилищен комплекс и живее няколко години под наем. Емигрира за Турция с жена си, двете си деца и родителите му през 1989 г. За три години работа там, успява да закупи апартамент и кола. Казва, че в Турция за 3 г. постига това, което за 10 г. работа в България не е успял. Работи в завода 20 години и понастоящем е пенсионер.

3. Оценка на различията между България и Турция

Отношението към България и при трите категории емигранти е много позитивно, налице е чувство за носталгия, силна емоционална привързаност и ангажираност с процесите в страната. Поддържат постоянни контакти с близки и роднини, инвестират в недвижимо имущество и следят активно обществено-политическите процеси.

При сравнението с Турция - се оценява по-добрата икономическа среда, по-големите възможности за развитие в личен и професионален план. Ето споделеното от българка, на 35 години, омъжена за турчин: „В България веднъж отидох и повече, няма да отида. Бяхме в Слънчев бряг – лоша храна, лошо отношение... Какво да се интересувам. Всичко е надолу с главата. Информирам се от българската телевизия. Гледам Булсатком. Не се учудвам от лошите неща. Гласувам тук, когато има избори. Имам две гражданства. Според приятелите ми българи тук в България не може да

има промяна. И какво като гласувам? Там има бедност и лошо отношение. Всички от България ми казват: Добре направи, че отиде в Истанбул. А то беше напълно случайно и без усилие.“

В този план е и споделеното от български турчин, с висок социален статус, 63 годишен – „Липсва вяра в утрешния ден в България. Не можеш да планираш, да се чувстваш спокоен. Липсва правосъдие. То е свързано с вярата в утрешния ден.“ Подобни са мислите на български турчин над 60 години, от средната класа – „В България харесвам природата, чистия въздух, свободните пространства в градовете. Не харесвам завистта и грубото отношение на хората. Трудно се прави бизнес – няма доверие. Мисля, че няма кой знае каква промяна – нещата не са сравними като мащаб. Всяка страна трябва да се сравнява сама за себе си.“

Има български турци, които имат сложна оценка при сравнението между България и Турция – виждат и оценяват добри и лоши аспекти на живота и в двете страни – А: „Мога да кажа, че животът ми до 90-те в България беше добър – имах семейство, дом, работа. После преминах през трудности, но сега отново имам добър живот. Относно промяната, какво да кажа, сякаш нещата в България са се променили – хората ходят потиснати, недоволни. Да, работят по-малко от преди, гледам всеки е изпратил съпруг, деца в чужбина (говоря за тези, които познавам от село и близките си), живее и се издържа от тях. Но в същото време хората, като че ли са по-недоволни, нещастни.“

Можете ли да сравните България и страната, където живеете сега? Какви са основните разлики? А: „Трудно ми е да сравня България и Турция, защото аз идвам веднъж годишно и не мога да преценя коректно, но мисля, че тук хората живеят по-добре, т.е. по лесно им е. Ние преди работихме много повече, не можехме да вдигнем главите от работа, а сега са като чиновници – работят определено време и през по-голямата част почиват. Изпращат им средства от чужбина и те си гледат къщата и децата. В същото

време, повечето млади мъже са в чужбина, работят там. Тук няма като преди толкова работа, фирми и предприемачество. Преди се работеше много и на полето, предавали сме с тонове продукция, а сега кой работи на полето? Какво се произвежда? От както сте в ЕС нещата са се променили, т.е. хората пътуват и работят там, а тези които са на село кандидатстват по програми и получават субсидии, което е хубаво.“

Какво харесвате и какво не харесвате в България? Какво харесвате и какво не харесвате тук? А: „Относно това какво ми харесва, мога да кажа, че в Турция е по-свободно, има повече работа, но основният проблем през последните години е инфлацията и поскъпването на стоките и услугите. Хората работят, но заплатите и тяхната покупателна способност намалява. Ако има разлика между България и Турция, то това е постоянното поскъпване на стоките в Турция. Аз не мога да отида на почивка, нямам тази възможност. Трудно ми, ето не мога да си купувам неща, които преди съм могла – месо, ядки и т.н. Основната разлика е в това поскъпване на живота в Турция. Бих искала да отида да почивка, но не мога да си го позволя.“

А: „Друг проблем, който през последните години в Турция са бежанците от Сирия. Страната ги посрещна, но те се настаниха, не може да отидеш до община или болница да си свършиш работата от тях. Те са навсякъде. Живеят по-добре от нас, т.е. пенсионерите, защото получават подкрепа от държавата за всичко. Ама я съсипват, та те само се възползват – раждат деца, не мислят как ще ги отглеждат, образоват.“

А: „Хубавото в Турция е че има за всеки по нещо и за бедните и богатите. А и това е моята страна, аз тук се чувствам добре. Всичко си е наред. Турция си беше много добре, сега малко тези бежанци от Сирия затрудняват работата и ни връщат назад. Трябва да ги издържаме и тях.“

А: „За България не мога да преценя дали е добре или не. Казах че нямам толкова впечатления. Но както казах, нещата са се наредили. Жените живеят по-добре от преди, работят по-малко, имат време за

почивка. Станали са домакини, а аз такова нещо не съм виждала по мое време. Друго, което да се е променило не виждам. Е, да има променя и в парите, които получавам. Преди 1 лира беше 1 лев, сега не е така. Лирата се е обезценила. Получавам си пенсията от тук и в Турция ми стига.“

Намаляват ли или се увеличават разликите между България и Турция за последните 10 години? Смятате ли, че България може да догони приемащата страна? Как може да постигне това?

А: „Разлика не виждам освен това, което вече посочих. Хората работят по-малко и живеят по-добре. Аз такова нещо не съм виждала преди. България не знам дали може да настигне Турция, това е друга страна. А България си е добре, хората са в ЕС, получават субсидии, а такива помощи преди нямаше. Не виждам разлика в положо от преди, т.е. от промяната до днес нещата са едни и същи. Един от основните проблеми са все повече намаляващите млади хора, които заминават за чужбина. Липсата на трудов стаж при хората, които работят, което ще им попречи да се пенсионират е друг проблем.“

А: „Друга разлика, която виждам между Турция и България е образованието. През последните години се снижи нивото на образование в Турция, в България е по-добре, или беше по-добре, сега не е така.“

Гледната точка 64 годишния мъж, който заяви липса на интерес към България, с предпочитание да проведе интервюто на турски- „Къде според вас се живее по-добре – в България или тук? Защо? С.А.: „Категорично животът в Турция е по-лесен. Ако работиш, ти си не само осигурен, осигурява се здравно и социално и семейството си. Посещенията при лекар, образованието са безплатни. Дори и на работното място се осигурява храна и място за отдих. Къде го има това в България или някъде другаде?“

Можете ли да сравните България и страната, където живеете сега? Какви са основните разлики? С.А.: „Трудно ми е да сравня Турция и България. Това са различни страни и места. Положението в Бълга-

рия не се е променило спрямо времето, в което аз я напуснах. Продължава да им е трудно на хората, даже мисля, че сага им е по-трудно от преди. Ето повечето от хората, поне един член на семейството работи в чужбина“.

Какво харесвате и какво не харесвате в България? Какво харесвате и какво не харесвате тук? С.А.: „Харесвам свободата си в Турция, в България не бях свободен. Сега може би хората са по-свободни по отношение на това, което мислят, но нямат икономическата свобода да правят това, което е важно за тях. Зависим си от обстоятелствата. А и хората ми изглеждат по-потиснати, намръщени и недоволни.“

С.А.: „Бих казал, че дори когато идвам в България в известна степен съм притеснен или ми трябва леко време, за да свикна с хората, с мястото. Като премина през границата в Турция се чувствам по-спокоен, дишам по-леко.“

С.А.: „Това, което харесвам в Турция са хората, т.е. те са вярващи и човек винаги може да разчита и да се довери на някой, който вярва и има страх от Бога. В България, хората в по-голяма степен са безверници. Нямат страх ни от хората, ни от Бога. Лъжат, мамат (дава примери за измами), няма как да очакваш добро от един безбожник или да върви в правия път. На второ място, това което е по-добро в Турция е сигурността. Там аз се чувствам сигурен, спрямо България. Да, има несигурност в хората. Не само икономическа, общото усещане, че може да стане престъпление, че можеш да бъдеш измамен, пребит, а няма кой да те защити. Например, преди 10 години, когато идвах вечер, когато стане тъмно хората не излизаха по улиците. Предпочитаха да се прибират по светло. Да, сега е по-добре, малко повече сигурност, но въпреки това се чувствам в по-голяма степен спокоен в Турция. Аз в България, дори и да падна, няма кой да ми обърне внимание или да се притече на помощ. В Турция, ако кажа „Помощ“, веднага ще се притекат няколко човека. Накрая, аз се чувствам турчин и изпитвам гордост от това, че живея в Турция.“

Намаляват ли или се увеличават разликите между България и тази страна за последните 10 години? Смятате ли, че България може да догони приемащата страна? Как може да постигне това? С.А.: „Аз не виждам как мога да сравня България и Турция. Никога не е могло, а още по-малко сега. Турция се развива и до няколко години ще излезе от кризата, винаги го е правила. Ще отпаднат ограниченията, наложени от Лозанския договор, страната ще може да добива природни ресурси, ще се отворят нови възможности, свързани с петрол и природен газ, с атомните централи, които се строят. А в България какво ще стане? До няколко десетилетия младите и образованите хора ще напуснат страната и ще останат само циганите. Тя и сега се циганизира достатъчно. Следя новините, набезите на циганите по селата върху възрастните хора. Тя държавата не може да се справи с това, какво да очаквам?!“

С.А.: „Няма нещо, в което България да е по-добре в сравнение с Турция. Единствено в Турция може би по-лош е трафикът, но това го свързвам с наличието на повече хора и превозни средства. Може да се регулира, има някакво подобрене, но все още е доста натоварен и опасен.“

С.А.: „Мога да сравня Турция с другите империи. Например, Римската и Византийската империя, колко време са просъществували. Османската империя е просъществувала повече от 600 г. Турция като наследник на Османската империя, щом е имала минало ще има и бъдеще. Как да се развива България спрямо Турция. Турция произвежда всичко – земеделска продукция, но и техника. Какво произвежда България? Няма как скоро България да настигне Турция. Не мисля, че изобщо е възможно.“

4. Хетерогенност на общността и идентичност

Почти всички български емигранти в Турция са с турско етническо самосъзнание, напуснали България при периодичните изселнически вълни или по време на „Голямата екскурзия“ през 1989 година. Те имат двойно гражданство и запазено чувство за

принадлежност едновременно към българската общност и турската нация.

Малко, но много видима българска общност в Истанбул са т.нар. „Цариградски българи“, както те сами се самоопределят. Това са етнически българи, останали в Истанбул след разпада на Османската империя. Те са с малка численост – около 400 – 500 души. Имат съхранено чувство за принадлежност към българската общност, но в същото време нямат българско гражданство. Поддържат патриотичния дух и българските традиции чрез НПО „Българска екзархия“, която се финансира с лични дарения, като се подпомага от българското и турското правителства. Пример за идентификационен разказ на представител на „Цариградските българи“ – „Аз съм от т.нар. „Цариградски българи“, роден съм в Истанбул и съм живял само тук. Баща ми е роден тука, като дядо ми е от Македония – Костурско, а по майчина линия родата ни е от Дебърско. Моята рода е в Истанбул от 1832 година. Ние не сме живели в България, аз не съм посещавал българско училище, но езика сме го запазили в моето семейство. Вкъщи си говорим на български. ...Не съм живял постоянно или за по-дълго време в България. Но нямам проблеми в България – всичко ми е ОК. Навсякъде има проблеми. Но в България е хубаво, природата е хубава. Без да говорим за политиките. По произход съм българин и турски гражданин и цариградчанин. Не мога да се разделя с Истанбул, но това няма да смени това, че съм от български произход, обичам българската култура. Смятам, че българската култура има своето място в Истанбул, сред букета от другите култури. Истанбул е космополитен град... Моят род и по бащина и по майчина линия са с българско самочувствие, нищо че са от Македония. Казваха че са македонци, но всички бяха към българската екзархия. Аз съм правил проучване в архивите и съм се занимавал с историята. Според мен Македония има влияние върху българския етнос. Дядо ми е бил войник в Българската армия по време на Балканската война. Стремежът в моето семейство беше да се запази культу-

рата – и това е българската култура според мен. Езика – това значи корените.“

Връзката с България и стремежа към запазване на идентичността се откроява при млада българка, женена за турчин: „Контактувам с българите в българското училище. Двете ми дъщери ходят в българското неделно училище към Екзархията. Сега в неделя се открива учебната година. Двете ми дъщери са кръстени в България като християнчета. А третото ще го кръстим в българската църква в Истанбул.“

По принцип и трите категории български емигранти, посочени по-горе, поддържат добри контакти и взаимоотношения. Общността не е разделена и често по повод различни празници се събират и празнуват заедно.

Българските изселници в Турция имат различни сдружения и организации, чрез които се поддържат като общност, организират избори или участват в различни културни мероприятия. Трудно може да се изведе броят им, като според някои източници са повече от 20, докато регистърът на сдруженията на изселниците от България и Балканите, в които и те членуват, е над 50.

Една от организациите, която е голяма и в която членуват значителна част от българските граждани в Р Турция е „BAL-GOÇ“ („Balkan Goçmenler Kultur ve Dayanisma derneği“), ориентирана към изселници от Балканите. Последователите им в социалните мрежи са над 15 хиляди души. Друга изселническа организация, но предимно обхващаща изселници, живеещи в Истанбул е „Balkan Turkleri Dayanisma ve Kultur Derneği“.

Могат да се посочат и някои сдружения само на български изселници, като „BULTÜRK“ („Bulgaristan Türkleri Kültür ve Hizmet Derneği“), която е основана през 2013 г. Има около 800 последователи в социалните мрежи. Поддържа сайт и вестник с информация за България. Централата е в Истанбул. Сдружението е насочено предимно към изселниците от България, но полага грижи и за тези от Балканите. Целта им е правна, социална и културна помощ и подкрепа. Съдействат и за про-

веждане на българските избори в Турция. Сред основателите и активните членове има редица представители на академичната общност, като са по-скоро с либерална политическа ориентация и подкрепят Републиканската народна партия (СНР), основана от Ататюрк.

Друга организация на българските турци е „Bulgaristan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği“, чиято централата е в Анкара. Имат около 1900 последователи в социалните мрежи и са по-скоро последователни на консервативните политически идеи. Значителна част от тях подкрепят управляващата Партия на справедливостта и развитието (АКП).

Накратко, налице са различни организации, като значителна част от тях са местни, но има и организации с представителства в повече градове. През годините се разделят и обединяват в общи организации, но често преследват различни политически цели (част от тях са последователи на управляващата партия в Р Турция и имат съответно взаимоотношения с политическа партия ДОСТ в България, докато други са последователи на Републиканска народна партия и са по-склонни да подкрепят ДПС или други леви партии в България).

Място за срещи на българските турци в Истанбул е българското неделно училище, в българската църква „Св. Стефан“ и в сградата на българската екзархия. Т.нар. кафенета на българските изселници са друго място за срещи, особено в другите градове, в Северна Турция, гъсто населени с български турци. По-често изселници се женят с изселници, което е особено валидно до края на 90-те години на 20 век.

Основните начини за съхранение на българската идентичност и култура са срещите в неделното училище в Българската екзархия, българските народни танци и българските поп-фолк песни.

Дискусия

В Турция се очертават градове с големи български общности, сред които можем да посочим Истанбул, Измир, Бурса, Анкара,

наред с Адапазарь, Балькесир, Гебзе и др., както и някои населени места в тракийската част – Одрин, Кешан, Бабаески, Люлебургас, Къркларели и др. Българите са добре адаптирани, справят се относително по-добре от другите общности, поради по-доброто си образование. Възприемат се от страна на местните като „свои“ хора. Постепенно, с годините, намаляват притесненията от страна на турците, че могат да изземат работни места. Изселниците от България въвеждат практиката жените да работят, което в началото не е било прието от общността. Постепенно обаче, това се приема и налага, което намалява разликите в традиционното поведение на жените по места и не възпрепятства приемането на изселниците като свои.

Две големи групи от изселници поддържат активен контакт с България. Едните са възрастни (над 55 г.), които вече са придобили право на пенсия в Р Турция, имат свободно време и спомени за България. За тази по-възрастна и образована група има по-емоционален контакт с България, т.е. те са в по-голяма степен привързани към страната, било заради младостта и спомените, било заради по-дълго прекараното време в Р България. Може да се приеме, че тази група има по-силна идентификация с България. Представителите на тази група прекарват известна част от времето си в България, защото имат домове, роднини и т.н., и не на последно място, се възползват и от правото си на пенсия в България. Живеят както в големите градове – Истанбул, Бурса, Измир, Анкара, така и в по-малки населени места в егейската или тракийската част на Р Турция. Част от тях изпращат децата си да придобият висше образование в България. Вторите са лица със средно или по-ниско образование, живеещи в различни региони на Р Турция. В зависимост от това дали са в големи градове или в малки са заети като работници във фабрики или в селското стопанство, някои имат и малък собствен бизнес в сферата на търговията, услугите и др. Те рядко владеят български език на ниво да провеждат свободен разговор, а по-скоро помнят някои основни

думи. Част от тях пътуват до България, за да се видят с роднини или да наглеждат своите имоти.

Разказите потвърждават основната хипотеза, а именно, че биографични детайли определят разликата в съдържанието и емоционалното натоварване на оценките по проследяваните параметри, което от своя страна влияе върху готовността за връщане в България. Установи се обща характеристика на изселниците след 1989 г., които пазят идентичността си, оценяват изключително прагматично разликите между двете страни, като всички фактори свързани с икономика, възможност за реализация, сигурност, социална и здравна политики, предпоставят оставането им в Турция и отсъствието на близка перспектива за връщане в България. Това не изключва поддържането на имоти, контакти с близките от България и намерение да се върнат „на стари години“ в по-чистата и уютна България.

Трудно е да се определи има ли разделителната линия, очертана около 1989 г. По принцип изселниците от 60те и 70-те години имат даже по-романтична представа за България спрямо тези от 90-те. В същото време, част от изселниците от „голямата екскурзия“ също имат идентификация с България. Да не забравяме, че тези, които са имали по-силна привързаност или са по-наясно с живота в страната вероятно са сред тези, които са се върнали през 1990 г., т.е. над 120 хил. души. Част обаче от тези, които заминават през 1989 г. пазят обидата от възродителния процес. Това важи и за заминалите след 1990 г., които не са могли да заминат през 1989 г., защото Р Турция затваря границата и именно затова за заминаването са били необходими туристически визи. Те са били убедени, че в България нещата няма да се оправят, че ще има етнически/религиозни ограничения. Те носят травмата и огорчението от събитията.

При тях спомена за пренебрежението и принудата са много по-силни. Обидата в част от тях, особено при мъжете, е повлияла силно върху емоционалното им откъсване от България. То е свързано и с по-редки контакти с близките, както и с не-

допускане на даже далечна перспектива за по-постоянно връщане в страната.

Общата критичност към негативните настроения, лошото отношение към чужденците, към тях самите, лошото обслужване в България, са повтарящи се характеристики на съвременното състояние на обществото, което отблъсква нашите изселници.

„Цариградските българи“ са „добрата новина“ за България, защото тяхната отдаденост на националната кауза е видима в усилията им да пазят българщината. Те са мост с турските институции, с бизнеса, както и с другите изселници в Турция.

Изследването повдигна много въпроси, свързани с поддържането на българско самосъзнание и средствата за постигането на подобна задача. То очерта много ясно нагласите на изселниците в Турция към България и е основа за изграждането на политики на българската държава с цел поддържане на идентичността и добрия контакт с техните общности.

Проведеното изследване в Р Турция очерта поредица от специфични политики, насочени към българските турци, които могат да подкрепят запазване на връзката с България, създаване на отношения, които да превърнат младите изселници и техните роднини в убедено и активно „лоби“ на страната ни, както и да дадат перспектива на голяма група от българските турци за спокойно връщане в България след пенсиониране, което е широко споделено намерение, като например: изграждане на Културно информационни центрове, академичният обмен между университетите и научните организации от двете страни, подкрепа от страна на Българската православна църква за назначаване на служители в Българската църква „Св. Стефан“, подпомагане на Българската екзархия при опазване на културно-историческото наследство, осигуряване на учители и създаване на българско училище в Истанбул. При това предложение не се има предвид неделно училище, а изцяло самостоятелно, отговарящо на необходимите стандарти на двете държави и др..

REFERENCES

1. **Baklacioğlu, N. Ö.** (2006). Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri. der. Mazlum, S. C., ve Doğan, E., Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler, İstanbul, Bağlam Yayınları.
2. **Çeçen, B.** (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenlerin yasallaşma süreçlerinde değişen yasal düzenlemelerin rolü. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29 (2), 265-282.
3. **De Bel-Air, F.** (2016). Migration Profile: Turkey. Robert Schuman Center for Advanced Studies. www.migrationpolicycentre.eu
4. **Euromonitor** (2011). Turkey in 2030: The future demographic. Euromonitor International.
5. **Hacısalıhoğlu, N. E., Hacısalıhoğlu, M.** (2012). 89 Göçü - Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç, İstanbul, BALKAR & BALMED.
6. **Lütem, Ö.** (2012). 1984-89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü", der. Mehmet Hacısalıhoğlu ve Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu, Küreselleşme Çağında Göç, BALKAR&BALMED, İstanbul.
7. **İçduygu, A., Yüksek, D.** (2010). Rethinking Transit Migration in Turkey: Reality and Re-presentation in the Creation of a Migratory Phenomenon. Population, Space and Place, 2010.
8. **Parla, A., Daniş, D.** (2007-2008). Yeni Göçmenlerin Örgütlenme Biçimleri: Bulgaristan Türkleri, Irak Türkleri ve Moldovalılar Üzerine Karşılaştırmalı Analiz, TÜBİTAK Projesi.
9. **Rosenthal, G., Bogner, A.** (Eds.) (2009); *Ethnicity, Belonging and Biography. Ethnographical and Biographical Perspectives*. Münster: LIT Verlag / New Brunswick: Transaction
10. **Rubasam, (2009)**. Bulgaristan Türkleri'ne Soya Dönüş İşkencesi – Asimilasyon ve Göç, İstanbul, Akademi Basın Yayın.
11. SCĂRNECI-DOMNIŞORU, F. (2013), Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series VII: Social Sciences • Law • Vol. 6 (55) No. 1
12. **Schütze F.** (2008) Biography analysis on the empirical base of autobiographical narratives: how to analyse autobiographical narrative interviews part two. European Studies on Inequalities and Social Cohesion [Internet]. [cited 20 Jul 2015]; Available from: <http://www.profit.uni.lodz.pl/index.php?idk=265>
13. **Ulukan, N. C.** (2008). Göçmenler Ve İşgücü Piyasası: Bursa'da Bulgaristan Göçmenleri Örneği". (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 45-79.
14. <http://www.mfa.gov.tr/the-expatriate-turkish-citizens.en.mfa>
15. http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/Volume28/QSR_10_1_Schutze.pdf

Prof. Antoaneta Hristova, PhD

*Institute of Population and Human Studies,
Bulgarian Academy of Sciences
BULGARIA, Sofia 1113,
Acad. Georgi Bonchev St., Bl. 6*

a.hristova@iphs.eu